

Oponentský posudek na disertační práci

Mgr. Jana Musilová

**Reflexe současného umění ve veřejném prostoru
jako prostředek rozvíjení vizuální gramotnosti u studentů středních škol**

Olomouc 2016

Doktorský studijní program: Specializace v pedagogice

Obor: Výtvarná výchova

Oponent: Prof. PaedDr. **Radek Horáček**, Ph.D.

Pracoviště: Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity

Přestože v posledních letech bylo v českém prostředí vydáno, resp. ve formě disertací obhájeno několik titulů, které se problematice umění ve veřejném prostoru věnují, přináší spis Jany Musilové soustředěný a osobitý pohled, v němž jsou teoreticky uchopeny možnosti využití této tematiky ve středoškolském vzdělávání. Ostatně právě studující na středních školách jsou vůči tematické umění ve veřejném prostoru snad nejcitlivější komunitou.

Předložená práce má logicky vystavěnou strukturu a svou hlavní část se skutečně zaměřuje na teoretické pozadí výtvarné pedagogických přesahů zvolené umělecké tematiky. V úvodních kapitolách se autorka krátce zastavuje u reflexí umění ve veřejném prostoru v uměnovědné literatuře, dále přináší výběr z titulů literatury výtvarné pedagogické – v obou oblastech ovšem nezpracovala pasivní kompilát, ale provádí čtenáře důležitými součástmi sledované problematiky a své osobní pohledy průběžně upřesňuje či konfrontuje se stanovisky z již existující literatury. Vhodně vybraná literatura a pozorně zvolené citace či názorové postoje napomáhají Janě Musilové ukázat, že dnešní osobitý umělecký žánr – umění ve veřejném prostoru – má mnoho přesahů, významů a diskursivních polí – ať již na straně jedné směřuje k problematice rasové či genderové (s. 26, Lacy), nebo vytváří dramaticky protikladné „partnerství“ s tematikou a světem reklamy (s. 29, Rahman). Dva hlavní úvodní oddíly (Umění ve veřejném prostoru: současné tendence, s. 14-32 a Dimenze výtvarné edukace směřující k rozvoji vizuální gramotnosti u žáků a studentů, s. 33-53) tak ve velmi přehledné struktuře přinášejí výchozí názorové pole s dostatečnými informačními odkazy z oblasti uměnovědné i z okruhu výtvarné pedagogiky.

Dále pak autorka v rozsáhlém oddíle zaměřeném na vlastní výzkum, jeho metodologii, průběh i vyhodnocení (s. 54-120) ukazuje příkladný metodologický přístup, který může být vnímán jako modulový vzor, jak by bylo možné ve výuce nakládat vlastně téměř s každým tematickým okruhem z výtvarného umění. Jakkoli v seznamu využití literatury chybí uvedení publikací Igora Zhoře (!!!), metoda výtvarné práce s experimentálními skupinami velmi úzce navazuje na Zhořův model Školy výtvarného myšlení. Tedy na princip tvůrčí aplikace uměleckých postupů do problémové a projektově pojaté výuky, kdy se účastníci o hodnotách uměleckých děl a směrů či proudů dozvídají prostřednictvím tvůrčího řešení vlastních výtvarných úkolů. Hlavním okruhem autorčina výzkumu jsou vedle problematiky vlastní aktivní tvorby středoškoláků jejich názorové postoje k příkladům z umělecké tvorby. Jsme tedy ještě výrazněji v oblasti aktivní interpretace umění, než jak se interpretací jako tvůrčím procesem zabývali někdejší „žáci“ Zhořovy školy výtvarného myšlení. Jan Musilová pečlivě skládá okruhy dotazů a vyhodnocuje odpovědi.

V závěru výzkumné části, a následně v samotné závěrečné kapitole (s. 121-122 – kapitola Závěr má jen 40 normalizovaných řádků!!!) se ale projevuje poněkud rozpačité vyústění celého spisu i výzkumného záměru. Jestliže jsou hlavními závěry výzkumu pouze zjištění, že stanoviska středoškoláků jsou výrazně motivována formálními aspekty, resp. „studenti hodnotí význam jednotlivých sdělení hlavně podle jejich formálních náležitostí“ (s. 122) a konstatující vyhodnocení, který z uvedených uměleckých příkladů (TIMO, J. Černický aj.) se ve výzkumném šetření těšil největší oblibě, pak se výzkumná zjištění jeví jako poněkud nedostačující. Dílčím nedostatkem je nevhodné rozvržení interpretace výzkumu, kdy řada pozoruhodných interpretací je „ztracena“ ve výzkumné kapitole, ale už není náležitě uzavřena v kapitole závěrečné. Rovněž se ale projevují obecné slabiny zjišťovacích výzkumů, kdy sumarizace informací, statistické přehledy a procentuální proporce ještě nemusí znamenat, že výzkumník dospěl k nějaké míře závažného poznání. Cennější tak nakonec zůstává kapitola 4.5 (Závěry výzkumu a zhodnocení výsledků pro praxi – s. 115-121), která sice v mnoha tezích jen potvrzuje skutečnosti, jež jsou všeobecně zřejmé (že adolescentům je street art blízký – to chápou pedagogové, psychologové, ale uvědomuje si to asi každý i bez odborného vzdělání). Zde se objevují interpretační stanoviska, s nimiž je možné k výtvarné výchově na střední škole přistupovat v podstatně poučenější a citlivější rovině. Ale ani v této kapitole autorka nepřináší výraznější analýzu, v níž by překročila rámec předpokládaných výsledků. Ostatně formulace výzkumných otázek (s. 54-55) vede spíše jen ke statistickému upřesnění skutečností a stanovisek, která předpokládáme, a příliš mnoho možností směřovat k hlubší interpretaci a závažnějším zjištěním neskýtá.

V textu se objevují jen drobné věcné nepřesnosti – například najdeme chybně uvedené jméno (s. 25 nikoli Radim Kořínek, ale David Kořínek opustil skupinu Rafani). Za vážný problém lze považovat skutečnost, že u žádné z reprodukcí sledovaných uměleckých děl nenacházíme informaci, odkud je reprodukce převzata, kdo práci fotografoval. U street artu je to samozřejmě trochu odlišná záležitost než u standardních reprodukcí uměleckých děl, ale v rovině disertační práce bychom i v této otázce očekávali dodržení seriózních vědeckých zásad. Na straně druhé je třeba ocenit kultivovaný jazyk a kvalitní a tematicky autorsky pojatou práci s použitými textovými zdroji.

Závěr:

Předložená práce ve vhodné proporci propojuje výzkumný teoretický postup s dílčím zaměřením pedagogickým, splňuje všechny podmínky kladené na závěrečný spis doktorského studijního programu a prokazuje schopnost samostatné tvůrčí odborné práce. Doporučuji proto postoupení předložené práce k obhajobě.

Doporučení k diskusi při obhajobě:

1. V návaznosti na otázku uváděnou na str. 78 (Co všechno můžeme označit za umění ve veřejném prostoru?) se ptáme, zda do této umělecké kategorie patří tvorba Kateřiny Šedé.
2. V seznamu literatury mj. chybí práce Lenky Sýkorové (Konečně spolu) věnovaná úloze malých galerií. Jakou roli mají pro sledovanou tematiku galerie (veřejné instituce i experimentální story)?

Poznámka:

Oponent na svou čest potvrzuje, že u obdrženého exempláře disertační práce Jany Musilové se rozpadla vazba hned při třetím otevření a při běžném listování.

Oponentský posudek disertační práce

Doktorand: Mgr. Jana Musilová

Vedoucí disertační práce: doc. PaedDr. Hana Stehlíková Babyrádová, PhD.

Název disertační práce: Reflexe současného umění ve veřejném prostoru jako prostředek rozvíjení vizuální gramotnosti u studentů středních škol

Studijní obor: Výtvarná výchova

Oponent: doc. MgA. František Kowolowski

Zhodnocení významu disertace pro příslušný obor

Aktuálnost zvoleného tématu

Disertační práce doktorandky Jany Musilové s názvem Reflexe současného umění ve veřejném prostoru jako prostředek rozvíjení vizuální gramotnosti u studentů středních škol se zaměřuje na otázky umění ve veřejném prostoru a je rozčleněna do dvou celků - na teoretickou a výzkumnou část. V teoretické části autorka sleduje aktuální rozsáhlou problematiku současného umění ve veřejném prostoru, a to jak ze sociálních, tak politických aspektů. V úvodních kapitolách objasňuje vymezení pojmu *veřejný prostor*, především popisuje proměny umění ve veřejném prostoru v českém prostředí (zaměřuje se na období druhé poloviny 20. století a začátek 21. století). Nastiňuje přehled tematických oblastí reflektovaných uměleckými zásahy do veřejného prostoru. V teoretické části autorka popisuje souvislosti umění ve veřejném prostoru ve vztahu ke světu reklamy a poukazuje na roli médií, jež ovlivňují tento prostor. Důležitým momentem v teoretické části je snaha postihnout (uvěřit) potenciálu takové tvorby na edukaci a rozvoj vizuální gramotnosti u žáků a studentů. Taktéž popisuje specifika výtvarné výchovy v období adolescence a funkce výtvarné výchovy v současnosti. Zdůrazňuje a výrazně reflektuje tento kooperační a komunikační rozměr s přihlédnutím na zásadní sdělení a to jest kontext umění ve výtvarné edukaci. Z tohoto pohledu je záměr teoretické a výzkumné činnosti autorky nadmíru aktuální s velkým potenciálem rozvoje pro danou oblast výtvarné výchovy. Zmíněné hledisko má velké možnosti zprostředkování paradigmat umění ve veřejném prostoru jako nástroje umělecké praxe, delegovaných demokratických, politických, společenských problémů, který tento typ tvorby přináší.

Způsob řešení a metodologický postup

Autorka koncipuje samotnou látku s dostatečným rozhledem. Text sumarizuje do přehledných kapitol. V teoretické části přesvědčivě formuluje pojem veřejný prostor na příkladech relevantní

literatury (Žák, 1997; Nicolas Borriaud, 2004 či také Vito Acconci, Leaving home, 2001), dokumentuje svou schopnost pojmenovat a přesně definovat vymezení pojmů. Co v tomto teoretickém rozboru chybí je problematika poststrukturalistické francouzské filosofie, která přináší nové pohledy na problematiku veřejného prostoru či urbánních míst, která jsou zatížena transverzálním pohledem a utopičností různých míst ve veřejném prostoru (M. Foucault a jeho problematika Heterotopii míst). Taktéž v textech Jacquese Ranciérea "Estetika jako politika" autor ztotožňuje étos umělecké tvorby (moderny) s politickým obsahem umění. V této souvislosti by transverzální pohled vnímaných obrazů a uměleckých děl ve veřejném prostoru byl formulován a strukturován přesvědčivěji. V teoretické části textu někdy narazíme na interpretační nepravdivosti autorky; v případě Kateřiny Šedé Musilová věří, že "prostřednictvím uměleckých projektů vychovávat lze a je to dokonce jedním z cílů její umělecké tvorby". V tomto smyslu je zřejmé, že Kateřina Šedá ve svých participačních projektech nevychovává, ale otevírá a sbližuje různé sociální komunity, dává jim možnost vytržení ze zaběhlých životních předurčeností. V kapitole zaměřené na výzkum vizuální gramotnosti studentů prostřednictvím reflexe současného umění ve veřejném prostoru nám autorka nevyjevuje způsob a záměr výběru jednotlivých děl a umělců. Proč volí tato a ne jiná díla a jaký to má mít dopad na relevantní výsledky výzkumu (osobní cit a vkus?).

Dosažené výsledky a přínos v relevantních pedagogických souvislostech

Rozsáhlý textový materiál práce se autorka pokouší utřídit do přehledných kapitol. Práce sleduje koncept vizuální gramotnosti a multimodality a v těchto otázkách je práce strukturovaná dostatečně a s velkým pochopením. Stanovených cílů autorka dosahuje jak v teoretické, tak ve výzkumné části práce. V otázce problematiky médií (Mitchell, 2009) Musilová správně definuje rámec smyslových a sémiotických prvků, jež kombinují zvuk a obraz nebo text a obraz. V této části by bylo příhodné zabývat se problematikou transformace obrazu a textu jako metaforického označení, které staví vidění na úroveň čtení. Zde je nutné uvést O'Dohertyho studii „Uvnitř bílé krychle“, která asimiluje problematiku pozorování (oko diváka) jako nástroj kontextu vnímání umění. Ve výzkumné části autorka dosahuje přesvědčivých výsledků. Můžou posloužit jako východisko k pedagogické praxi tj. rozšíření pojmu vizuální gramotnosti v rámci výuky. Mohli bychom citovat Gastona Bachelarda, který pronáší: *"Každé poznání je jako světlo, které někam vrhá stín, nikdy není úplné ani bezprostřední"*. Stanoveného cíle autorka dosahuje odhodlaným a koncentrovaným způsobem. Teoretické souvislosti se z povahy věcí primárně vztahují k umělecké teorii 2. poloviny 20. století. V teoretickém bádání bych uvítal začlenění problematiky "kontextu" uměleckého díla jako diverzifikace pojmu umění (vztah umění, veřejného prostoru, času, fyzických vlastností, procesuality, sociálních a politických souvislostí, performativity, znaku atd.).

Jazyková a formální úroveň práce

Textová část disertační práce Jany Musilové je napsána přehledně a splňuje jazykové nároky na tento typ textu. Autorka formuluje své záměry dostatečně, někdy nepřesně interpretuje záměry uměleckých strategií či jednotlivých umělců. Okrajově v textu zaznívají konkluze a autorčiny názory, což považuji za méně přínosný faktor. Preferuje analytickou a popisnou strukturu textu (pozitivní aspekt), avšak některá témata zůstávají na povrchu. Je dobře obeznámena s uměnovědnou a pedagogickou terminologií, taktéž se současnou uměleckou produkcí. Použití jazyka není dogmatické, snaží se souvisle sledovat obsah práce.

Kritické náměty a připomínky

Jak již bylo řečeno, disertační práce Jany Musilové je přehledným a dostatečně odborně formulovaným textem. V obsahové rovině se text dotýká aktuálních otázek umění ve veřejném prostoru a vztahu k vizuální gramotnosti u žáků a studentů. Postrádám zde autorčin pokus o osobní interpretaci předložených děl výzkumu. Taktéž postrádám v metodologickém postupu autorčin zájem o fenomén poststrukturalistické filosofické kritiky na podobně delegované obsahy autorů, jakými jsou: J. F. Lyotard, M. Foucault, J. Baudrillard, J. Rancière, J. Derrida a další, jež se otázkou umění jako socializovaného aktu (médií) důkladně zabývají. K pedagogické praxi bych rád použil citát G. Bachelarda: "Kdo je vyučován, má také učit" - jedna citace k zamyšlení.

Závěry oponentského posudku

Z výše uvedených a popsanych souvislostí a na základě předložené disertační práce **doporučuji** k obhajobě a Mgr. Janě Musilové udělit titul Ph.D.

František Kowolowski

24. 11. 2015 v Ostravě